

Helena Zielińska

Kapitał intelektualny : Polska a wybrane kraje UE

Ekonomiczne Problemy Usług nr 57, 475-481

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

HELENA ZIELIŃSKA

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

helena.zielinska@gmail.com

KAPITAŁ INTELEKTUALNY – POLSKA A WYBRANE KRAJE UE

Wprowadzenie

W teoretycznych analizach wzrostu gospodarczego i funkcjonowaniu organizacji coraz większy nacisk kładzie się na zasoby niematerialne, które utożsamiane są z kapitałem intelektualnym. Wynika z nich, że źródłem przewagi konkurencyjnej zarówno kraju, jak i przedsiębiorstwa, w coraz większym stopniu stają się czynniki intelektualne. Kapitał intelektualny nie może zostać skopiowany, a więc może stanowić źródło trwałej przewagi konkurencyjnej. Zdaniem niektórych autorów kapitał intelektualny od zawsze odgrywa kluczową rolę w podtrzymywaniu wzrostu gospodarczego i stanowi czynnik rozwoju cywilizacyjnego¹.

Zasadniczym celem opracowania jest analiza porównawcza kształtowania się kapitału intelektualnego w Polsce i w wybranych krajach Unii Europejskiej. W szczególności przedmiotem rozważań jest porównanie stanu tej kategorii w przekroju grup wiekowych. Podjęto także próbę wskazania determinant zaobserwowanych różnic oraz zarysowano możliwe kierunki zmian w zakresie kapitału intelektualnego.

¹ Np. L. Edvinsson, M. S. Malone, *Kapitał intelektualny*, PWN, Warszawa 2001, s. 7.
J. Penc, *Kreatywne kierowanie*, Placet, Warszawa 2000, s. 336.

1. Pomiar kapitału ludzkiego w przekroju grup pokoleniowych

Zarówno w literaturze, jak i w praktyce gospodarczej na określenie innych zasobów niż materialne stosuje się różnorodne terminy: wartości niewymierne, aktywa intelektualne, czynniki niematerialne, kapitał intelektualny i inne. Wiele z tych pojęć często używanych jest zamiennie. Pojęcie kapitału intelektualnego było wielokrotnie definiowane². Charakteryzując kapitał intelektualny, podkreśla się, że oparty jest on na wiedzy. Obejmuje wiele trudno wymiernych elementów (np. kompetencje pracowników, lojalność klientów), a właściwe wykorzystanie tych elementów staje się istotnym czynnikiem przewagi konkurencyjnej. Kapitał intelektualny wielokrotnie utożsamiany jest z całością czynników niematerialnych. Wydaje się, że nie można jeszcze sformułować ostatecznej, uniwersalnej definicji kapitału intelektualnego, jako że nie został on jeszcze precyzyjnie poznany i nie można go ująć za pomocą jednoznacznych pojęć.

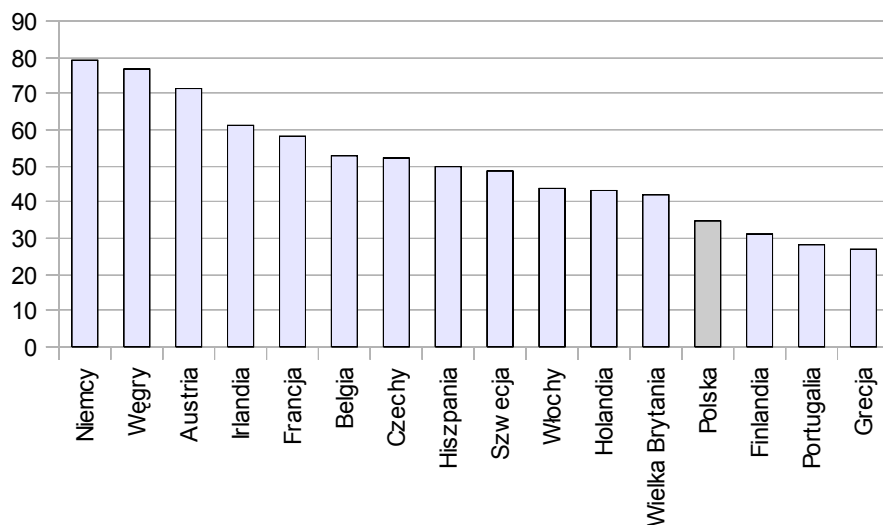
Próby kwantyfikacji kapitału intelektualnego były podejmowane wielokrotnie. W 2007 roku zostały przeprowadzone badania mające na celu ocenę kapitału intelektualnego w wybranych krajach europejskich. Wyniki szacunku znormalizowano i wyrażono w procentach. Każdy z indeksów został utworzony na podstawie analizy kształtowania się kilku lub kilkunastu cech. Dla określenia indeksów kapitału intelektualnego w poszczególnych grupach pokoleniowych wykorzystano łącznie 117 wskaźników³. Syntetyczną prezentacją wyników pomiaru są rysunki 1-3. Indeks kapitału ludzkiego został przedstawiony dla trzech grup pokoleniowych, a mianowicie: dzieci i uczniów, studentów oraz dorosłych. Wyniki badań obejmują 16 krajów wchodzących w skład Unii Europejskiej.

Ponieważ znacząca część możliwości intelektualnych człowieka kształtuje się w pierwszych latach życia, stymulowanie rozwoju intelektualnego i społecznego, m.in. poprzez działania edukacyjne, przynosi najlepsze rezultaty w okresie przedszkolnym. Inwestycje w kapitał ludzki najmłodszych należą do najbardziej efektywnych, bowiem nabyte umiejętności będą wykorzystywane przez długi okres aktywności zawodowej. Ten sposób inwestowania jest zatem korzystny zarówno dla dzieci, jak i społeczeństwa. Tymczasem w Polsce indeks kapitału intelektualnego, wyznaczony dla dzieci i uczniów, kształtuje się na stosunkowo niskim poziomie. Wśród analizowanych 16 krajów europejskich Polska zajmuje 13. miejsce, między

² T. Dudycz, *Zarządzanie wartością przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa 2005, s. 212-213. M. Kunasz, *Próba wyceny kapitału intelektualnego w przedsiębiorstwach notowanych na giełdzie papierów wartościowych w Warszawie*, w: D. Kopycińska (red.), *Konkurencyjność rynku pracy i jego podmiotów*, US, Szczecin 2005, s. 155-157. L. Edvinsson, M. S. Malone, *Kapitał intelektualny*, op.cit., s. 7.

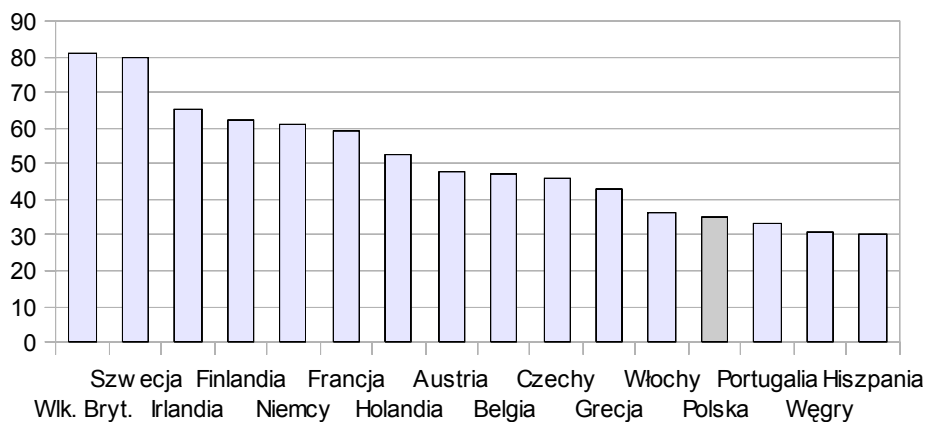
³ Lista wskaźników znajduje się na stronie internetowej: <http://www.innowacyjnosc.gpw.pl>

Wielką Brytanią a Finlandią. Wskaźnik ten przyjmuje najwyższe wartości w Niemczech, na Węgrzech i w Austrii, najniższe zaś w Grecji, Portugalii, Finlandii.

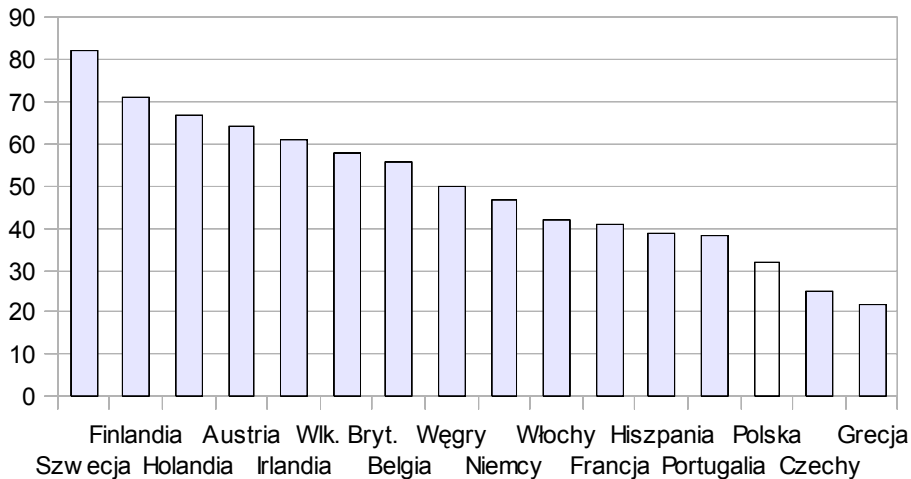
Rys. 1. Indeks kapitału intelektualnego dla dzieci i uczniów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z www.innowacyjnosc.gpw.pl

Rys. 2. Indeks kapitału intelektualnego dla studentów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z www.innowacyjnosc.gpw.pl

Rys. 3. Indeks kapitału intelektualnego dorosłych

Źródło: *Raport o kapitale intelektualnym Polski*, Zespół Doradców Strategicznych, Warszawa 2008, s. 91

W Polsce gwałtownie zwiększyła się liczba studentów z 394 tys. w roku akademickim 1990/1991 do 1937 tys. w roku akademickim 2007/2008. Na 1000 mieszkańców przypada 50 studentów, a współczynnik skolaryzacji wynoszący 48% należy do najwyższych w świecie. Jednakże system edukacji w szkolnictwie wyższym wymaga udoskonalenia. Pod względem wartości indeksu kapitału intelektualnego wyznaczonego dla studentów Polska znajduje się bowiem na 13. miejscu, między Włochami a Portugalią. Spośród analizowanych 16 krajów indeks ten przyjmował najwyższe wartości w Wielkiej Brytanii i Szwecji, najniższe zaś w Hiszpanii i na Węgrzech.

Permanentne kształcenie i inne sposoby podnoszenia kwalifikacji to we współczesnym świecie konieczność, aby wzmocnić pozycję konkurencyjną. Tempo wdrażania nowych technologii implikuje proces ciągłego dostosowywania się, co wymaga dużej aktywności osób uczestniczących w życiu gospodarczym. Pod względem wartości kapitału intelektualnego osób dorosłych Polska znajduje się na 14. miejscu między Portugalią a Czechami. Wskaźnik ten przyjmuje najwyższe wartości w Szwecji i Finlandii, najniższe zaś w Grecji i Czechach.

2. Czynniki kształtujące stan kapitału intelektualnego

Niematerialne aktywa ludzi, przedsiębiorstw, społeczności, regionów, instytucji i procesów kształtują się pod wpływem wielu różnorodnych przesłanek. Wynikają one z doświadczeń życiowych ludzi, ich postaw i umiejętności, a także z obowiązujących norm postępowania, stanu zaangażowania i zaufania do działań innych. Dużą rolę odgrywa system edukacji i innowacji, a więc funkcjonowanie jednostek oświatowych, naukowych, badawczych, stan infrastruktury teleinformatycznej. Nie bez znaczenia jest też wizerunek zewnętrzny a więc sposób odbioru, zarówno przez krajowych jak i zagranicznych partnerów handlowych, inwestorów, turystów.

Przedstawione powyżej dane świadczą o stosunkowo niskim – w relacji do omawianych 16 krajów – poziomie kapitału intelektualnego Polski. Dotyczy to wszystkich analizowanych grup pokoleniowych.

Jedną z charakterystycznych cech transformacji systemowej jest majątkowa i dochodowa polaryzacja polskiego społeczeństwa. Wpływa ona na sytuację dzieci, zwłaszcza w rodzinach żyjących we względnym ubóstwie. W Polsce odsetek dzieci i młodzieży poniżej 15. roku życia zagrożonych ubóstwem wynosi 26% i należy do najwyższych w Unii Europejskiej. Zbliżony odsetek charakteryzuje Portugalię, Włochy i Hiszpanię. Natomiast w Szwecji, Danii i Finlandii odsetek ten nie przekracza 10%. Zagrożenie ubóstwem niekorzystnie oddziałuje na przyszły rozwój intelektualny, fizyczny i emocjonalny. Trudną sytuację pogłębia niska partycypacja dzieci we wczesnej edukacji, utrudniająca start życiowy. Udział polskich dzieci we wczesnej edukacji wynosi 41,2% i jest zbliżony do takich krajów jak Finlandia i Irlandia. Natomiast we Francji, Włoszech i Belgii analogiczny wskaźnik jest zbliżony do 100%. Sytuację mogłaby poprawić kompleksowa polityka edukacyjna i prorodzinna wykorzystująca zarówno instrumenty regulacyjne, jak i finansowe.

Badania umiejętności uczniów, którzy ukończyli 15 lat, przeprowadzone przez Programme for International Student Assessment (PISA) wykazały, że Polska osiągnęła przeciętny poziom krajów Europy Zachodniej. Polski system edukacji nie wykazuje przewagi nad systemem krajów Europy Zachodniej i wymaga działań zmierzających do poprawy jakości nauczania. Należy do nich zaliczyć: odpowiednią rekrutację do zawodu nauczyciela, tworzenie warunków do ciągłego uczenia się nauczycieli, większą korelację wysokości wynagrodzeń z jakością pracy nauczyciela czy też odejście od systemu masowego kształcenia na rzecz indywidualizacji nauczania.

Stosunkowo niski poziom kapitału intelektualnego studentów wynika m.in. z problemów, które nękają polskie szkolnictwo wyższe. Należy do nich zatem zaliczyć: znaczące niedofinansowanie oraz niewystarczający zakres współpracy z przedsiębiorstwami. W Polsce nakłady na naukę stanowią 0,34% Produktu Krajowego Brutto i są znacznie niższe aniżeli średnio w Unii Europejskiej. Tymcza-

sem, zgodnie z założeniami Strategii Lizbońskiej, udział nakładów na badania naukowe miał w 2010 roku osiągnąć 3% PKB. Ograniczona współpraca między środowiskami naukowymi a przedsiębiorcami powoduje, że w przemyśle niemal nie powstają nowe technologie i nie funkcjonują własne centra badawczo-rozwojowe. Ograniczona współpraca znajduje również odzwierciedlenie w strukturze finansowania badań. W Polsce środki pochodzące z przedsiębiorstw stanowią około 30% nakładów na badania, podczas gdy średnio w Unii Europejskiej 53,5%, a w krajach OECD 62%. W rezultacie studenci w znacznej mierze pozbawieni są możliwości praktycznej nauki zawodu, a więc są słabiej przygotowani do wejścia na rynek pracy. Poprawa sytuacji może nastąpić w wyniku pożądaných zmian w strukturze zarządzania i finansowania nauki czy też większej mobilności kadry naukowo-badawczej.

3. Uwagi końcowe

Kapitał intelektualny może stanowić podstawę budowy pozycji konkurencyjnej gospodarki. W długiej perspektywie zasadniczą szansą rozwoju nie są bowiem niższe koszty wytwarzania, ale możliwości wytwarzania i przechwytywania nowych wartości, nowe struktury prowadzenia działalności gospodarczej, jak też udane eksperymenty, które wynikają z wiedzy, innowacji i przedsiębiorczości. Nie bez znaczenia jest też wpływ otoczenia zewnętrznego, które może sprzyjać lub utrudniać realizację procesu budowy pozycji konkurencyjnej.

Stan kapitału intelektualnego stanowi istotny czynnik kształtujący możliwości sprostania wyzwaniom rozwojowym. Nie gwarantuje on jednak, że gospodarka uzyska przewagę konkurencyjną. Kapitał intelektualny może bowiem nie być właściwie wykorzystany. Jak podaje J. Penc, polskie przedsiębiorstwa wykorzystują jedynie 10-15% potencjału intelektualnego swoich pracowników⁴. Niezbędne jest zatem zwiększenie stopnia wykorzystania potencjału intelektualnego, głównie poprzez dobór odpowiednich ludzi do oferowanych miejsc pracy. Działania takie pozwalają na zwiększenie zaangażowania pracowników w realizację powierzonych zadań.

Niezwykle duże ilości czynników i zmieniające się natężenie ich oddziaływania kształtuje stan i wykorzystanie kapitału intelektualnego; trudno zatem jest przewidzieć przyszłą kondycję gospodarki Polski. Jak wynika z optymistycznego scenariusza opracowanego w ramach Narodowego Programu Foresight „Polska 2000” nastąpi znacząca poprawa pozycji konkurencyjnej gospodarki, jeżeli sprzyjać temu będą czynniki zewnętrzne, a w kraju powstaną warunki do przeprowadzania gruntownych reform sprzyjających rozwojowi gospodarki opartej na wiedzy i po-

⁴ J. Penc, *Kreatywne kierowanie*, op.cit., s. 9.

stępie technologicznym. Rozwój społeczno-gospodarczy będzie trudniejszy, jeżeli zewnętrzna sytuacja kraju będzie wyraźnie niekorzystna, ale z uwagi na akceptację społeczeństwa i zaufanie do wizji poprawy sytuacji gospodarczej następować będzie wykorzystywanie tworzonej wiedzy. Wolniejsze tempo rozwoju będzie mieć miejsce wówczas, gdy kręgi polityczne – nie bez akceptacji społecznej – ustalą i będą wdrażać plan rozwoju gospodarki opartej na wiedzy, który zwiększy efektywność prac badawczo-rozwojowych i usprawni funkcjonowanie instytucji edukacyjnych. Jeżeli natomiast na skutek podziałów polityczno-społecznych powstaną poważne problemy wywołane niedocenieniem wiedzy i społecznej kreatywności, gospodarka Polski napotka na bariery, które – zwłaszcza przy niesprzyjających okolicznościach zewnętrznych – spowodują poważne osłabienie tempa wzrostu gospodarczego.

Literatura

1. Dudycz T., *Zarządzanie wartością przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa 2005.
2. Edvinsson L., Malone M.S., *Kapitał intelektualny*, PWN, Warszawa 2001.
3. Kunasz M., *Próba wyceny kapitału intelektualnego w przedsiębiorstwach notowanych na giełdzie papierów wartościowych w Warszawie*, w: D. Kopycińska (red.), *Konkurencyjność rynku pracy i jego podmiotów*, US, Szczecin 2005.
4. Penc J., *Kreatywne kierowanie*, Placet, Warszawa 2000.
5. *Raport o kapitale intelektualnym Polski*, Zespół Doradców Strategicznych, Warszawa 2008.
6. www.innowacyjnosc.gpw.pl

INTELLECTUAL CAPITAL – POLAND VS SELECTED COUNTRIES OF EUROPEAN UNION

Summary

The analysis of the level of the intellectual capital of Poland relating to the countries of the European Union is a subject of the study. In particular an attempt determining and diagnosing the intellectual capital of Poland with reference to individual age groups of the population was made. In the final part of the work, probable directions of changes of the intellectual capital of Poland were indicated.

Translated by Helena Zielińska